

## **СЕНЗИТИВНІСТЬ ЯК ПЕРЕДУМОВА ТВОРЧОСТІ ЛЮДИНИ**

Для успішного розгортання природних потенцій людини необхідно створення відповідних умов серед яких належне місце посідають особистісні стани чутливості. Помічено, що в кожному віковому періоді людина має певні часові періоди підвищеної чутливості до виконання або освоєння тих чи інших інформаційних матеріалів та дій. Про це говорили відомі дослідники психологи та педагоги Б.Г. Ананьєв, Л.С.Виготський, О.В.Запорожець, М.Монтесорі, К.Д.Ушинський та інші. Але часові особливості проходження цих періодів у всіх дослідників різні і до сих пір остаточно не з'ясовано їх параметри.

Сучасна людина все частіше залежить від інтенсивних змін оточуючого середовища та підвищеної уваги до її готовності активно включатись у вирішення важливих для суспільства нестандартних завдань. Отже актуальним стає вміння людини впливати на свої стани з метою з'ясування тих чи інших завдань ще на ранніх стадіях їх виникнення. Ось чому важливо знати механізми раннього оповіщення через канали чуття людини. Підвищена чутливість допоможе кращій орієнтації та підготує організм людини та її психіку до запобігання небезпек.

Говорячи в сучасній психології про чутливість маємо в першу чергу говорити про сензитивність. В даний час відсутня єдина концепція сензитивності. У зарубіжній психології найбільш обговорюваними є моделі П.Батесона, Р.Хайнда і Дж.Готлієба в модифікації Р.Ейсліна, що розглядають даний феномен з позиції середовищного фільтра. У зарубіжній психології вивчення сензитивності ведеться в основному етологами (П.Батесон, Дж.Готлієб, Р.Хайнд, К. Лоренц, Р.Ейсліна та ін.)

У вітчизняній психології даний феномен розглядається з точки зору Л.С.Виготського на природу сензитивних періодів як періодів підвищеної сприйнятливості до зовнішніх впливів. Про сензитивних періодах писали

Б.Г.Ананьєв, О. В. Запорожець, О.М. Леонт'єв, Н.С.Лейтес, проте до цих пір не існує цілісних досліджень і монографій, присвячених даній проблемі.

Два періоди вікової сензитивності вивчені досить повно, - це період сенситивний для розвитку властивостей зорового сприйняття (Т.Г.Бетелева, Л.П.Грігор'єва, Д. Хьюбел, Т. Візель та ін), і період, сензитивний для формування мови (М. Монтессорі, О.М.Леонт'єв, А.М.Гвоздев та ін.) Про решту є згадки або аксіоматичні твердження про їхнє існування і зміст, але немає емпіричних досліджень.

Крім того, практично у всіх дослідженнях, в яких предметом ставала вікова сензитивність, об'єктом виступали тільки суб'єкти дошкільної, рідше - молодшого шкільного віку з нормальним або навіть, як в роботах Н.С.Лейтес, випереджаючим вікові нормативи розвитком. Проблема сензитивності інших вікових періодів не вивчалася. Навіть у літературі можемо зустріти два різних терміни сенситивність та сензитивність. Часто їх вважають спорідненими або синонімами але це не так.

Чутливість досить часто прирівнюють до сензитивності. Між тим «чутливість – загальна здатність до відчуття» [5]; «чутливий – який добре відчуває що-небудь, реагувати на що-небудь»[4]; «чутливість – здатність до відчуття, тобто здатність до живого організму сприймати адекватні і неадекватні подразники і відповідати на них певною реакцією»[3]. В той час сензитивність розглядають найчастіше, як підвищену чутливість до чогось.

Отже, варто зазначити, що сензитивність (сенситивність) на відміну від чутливості відрізняється тим, що це прояв підвищеної чутливості. У літературі по різному описують поняття сенситивності (сензитивності). Тому зупинимось більш детально на представленні визначень цих понять.

Сенситивний – у вищому ступені сприятливий, чуттєвий [6].

Сенситивність (від лат. *sensitivus* — чутливий, від *sensus* — відчуття) — психодінамічна властивість особистості, що характеризує її чутливість.

Сенситивність (сензитивність) — характерологічна особливість людини, яка проявляється в підвищеній чутливості до подій, що відбуваються з нею;

звичайно супроводжується підвищеною тривожністю, побоюванням нових ситуацій, людей, усякого роду іспитів та ін. Сенситивним людям властиві боязкість, сором'язливість, вразливість, схильність до тривалого переживання минулих або майбутніх подій, почуття власної недостатності (тому може розвинутих комплекс неповноцінності), тенденція як до розвитку підвищеної моральної вимогливості до себе, так і до заниженого рівня домагань (може викликати у характері різні акцентуації).

З віком сенситивність може згладжуватися, зокрема через формування в процесі виховання і самовиховання уміння долати тривожні ситуації. Сенситивність може бути зумовлена й органічними причинами — спадковістю, ураженнями мозку, а також особливостями виховання — наприклад, емоційним відкиданням дитини в родині. Гранично виражена сенситивність – одна з форм психопатії. *Сензитивність — міра чутливості до явищ дійсності, що стосуються особистості.*

Психолог Б. Ананьєв [1] вважав, що сензитивність пов'язана з орієнтувальною рефлексивною діяльністю і входить до структури темпераменту. Вважається, що існують не лише окремі різновиди чутливості, як потенційні властивості окремих аналізаторів, а й загальний для певної людини спосіб чутливості, що є властивістю сенсорної організації людини загалом. Сензитивність, на думку Б. Ананьєва, — порівняно стійка особливість особистості, в якій виражається тип нервової системи людини і яка відіграє свою роль у здібностях людини до різних видів діяльності.

Сензитивність (лат. *sensibilis* – чутливий) визначається найменшою силою зовнішніх впливів, необхідною для виникнення психічної реакції людини. Сензитивність визначає мінімальну силу подразника, що викликає у людини ледве помітне відчуття. Високосензитивні люди є дуже вразливими, сором'язливими, замкнутими, тривожними. Їм властива висока вимогливість до себе і занижений рівень домагань. Низькосензитивним особам властиві протилежні риси.

*Сензитивність* — властивість темпераменту людини, яка визначається найменшою силою зовнішніх впливів, необхідних для виникнення психічної реакції. Характеризується підвищеною чутливістю людини до подій, які відбуваються з нею і навколо неї. Термін "сенситивний (сенситивний) період" використовується для позначення відрізка часу, в який певний набір стимулів справляє найбільший вплив на розвиток функції, ніж до і після. Фактично сензитивний (сенситивний) період представляє собою період **найбільшої пластичності**, під час якого структура і функція демонструють свою здібність до модифікованої мінливості у відповідності зі специфікою зовнішніх умов [2].

В літературі ми зустрічаємо два дуже близькі за звучанням поняття сенситивність та сензитивність. Ці поняття близькі чи ні? Сенситивність чи сензитивність – що проблемне: переклад чи застосування. Ймовірно дійсно слід розрізняти поняття **сенситивність** і **сензитивність**. Виходячи з того, що у наукових джерелах досить часто зустрічаються застереження щодо неточності перекладу багатьох інших термінів, можна припустити, що терміни, які наведені вище і справді мають змістовні відмінності.

У *першому випадку* сутність визначається як: підвищена чутливість, чутливість при слабкості нервової системи; визначається тим, яка найменша сила зовнішніх впливів необхідна для виникнення якої-небудь психічної реакції людини і яка швидкість виникнення; підвищена чутливість індивіда до подій, що його торкаються, підвищена тривожність, страх перед нововведеннями, акцентуація. У *другому* випадку – трактується як гіперсоціалізація, яка виникає тоді, коли суспільство дегуманізує людей через свої форми управління та ієрархічні рівні; схильність до інновацій тощо. Тобто, проявляються дві основи змісту: психофізіологічна та соціально-психологічна.

Проаналізувавши низку визначень поняття сензитивність (сенситивність) в психолого-педагогічній та філософській літературі можна констатувати, що це поняття вичерпується явищем чутливості нервової

системи. Чутливість (сенситивність) та сензитивність це терміни які позначають різні механізми. *Сенситивність* оперує механізмом сенсорної інформації, а *сензитивність* механізмом семантичної інформації і це є важливою ознакою у їх відмінності.

Механізм *сенситивності* допомагає людині зібрати необхідну сенсорну інформацію з різних аналізаторів на самому початковому її прояву (за умови налагодженої роботи всіх сенсорних систем організму). Сенсорна система, або органи чуття – спеціалізовані органи чуття, через які нервова система отримує подразнення із зовнішнього і внутрішнього середовищ і сприймає ці подразнення у вигляді відчуттів. Показники органів чуття є джерелом наших уявлень про оточуючий світ. Діяльність сенсорної системи відображає зовнішній матеріальний світ, що дає змогу людині не тільки пристосуватися до навколишнього середовища, а й пізнавати закони природи та активно змінювати це середовище.

Таким чином, гарна сенситивність є запорукою активної взаємодії тіла з зовнішнім світом що є міцним каналом взаємодії у створенні основ саморегулюючої системи. Саме це стає підґрунтям у створенні другої сходинки – механізму *сензитивності* який допомагає людині зібрати необхідну семантичну інформацію. Причому саме сенситивність та сензитивність є притаманними тільки людині і виникає тільки у неї, на відміну від чутливості яка може виникати у всіх біологічних об'єктах.

В контексті розвитку творчих здібностей людини, цікавим є механізм *сензитивності*, як ключовий у синергетичному єднанні творчого процесу людини. Саме семантична інформація є «мовою» мислення яке не може обходитись без неї. Емоції, наче «стартер» почуттів запускають їх у дію. Оцінивши ситуацію, зваживши наміри, почуття «запускають» словесні установки (внутрішню мову). Це дає поштовх для дії мислення людини, яке спираючись на словесні формули вимальовує подумки обрії застосування майбутніх моделей пошуку тобто вмикає уяву людини.

Таким чином, сензитивність яка користується *механізмом семантичної інформації* і є ключовою ланкою у енергетичному утворенні творчого процесу. Розуміння її дії допоможе зрозуміти де і яким чином зароджується творчість, що є її пусковим механізмом. Наші дослідження вказують на реальну можливість створення умов з підвищення чутливості людини тобто її сензитивності не тільки в певні обмежені періоди, але і у продовж всього життя. Це розкриває нові можливості для кожної людини.

Розмірковуючи про творчість, варто зазначити, що умови її виникнення пов'язані з ефективною роботою саме її механізму, такого синергетичного утворення: *тіла* (енергопотенціалу, психомоторики) та *душі* (мислення, почуттів та уяви). «Запуск» цього механізму має ключ - підвищену чутливість, яка містить в собі триступеневу конструкцію: *чутливість* (взагалі як якість організму), *сенситивність* (підвищену чутливість до сенсорної інформації) та *сензитивність* (підвищену чутливість до семантичної інформації), яку опановує людина.

В цій формі так званого ключа механізму творчості, чутливість визначається генетичним рівнем людини. Сенситивність людини визначається біологічною структурою її сенсорних систем та вмінням їх активно використовувати у процесі взаємодії зі світом. Сензитивність людини визначається психічною сферою (стан, процеси).

Так як цей процес є самоорганізуючим для психіки людини та її психомоторної системи він може не затухати за певних умов підтримки. Тому подальші дослідження мають дати відповідь, за яких умов сензитивний стан людини буде знаходитись на оптимальному рівні?

#### Література:

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Борис Григорьевич Ананьев. – Л. 1969. – 336с.
2. Психология развития / Под ред. Т.Д.Марцинковской М., 2001 – 350 с.
3. Психологічна енциклопедія. – К.: «Академвидав», 2006.– С. 390

4. Словник української мови: У 11 томах/ За редакцією академіка І.К.Білодіда. – К., 1970-1980. – Т.11– С.388
5. Человек: анатомия, физиология, психология. Энциклопедический иллюстрированный словарь/ Под ред. А.С.Батуева, Е.П.Ильина, Л.В.Соколовой. – СПб.: Питер, 2007. – С.620
6. Философский энциклопедический словарь.- М.: ИНФРА-М,1997. – С. 410